

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЖІНОЧИХ ТОВАРИСТВ БУКОВИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті розглянуто роль дошкільного виховання як одного з головних напрямів жіночих товариств Буковини кінця ХІХ – початку ХХ ст. Доведено, що це був важливий чинник суспільного життя, що впливав на формування та підтримування національної свідомості й духовної культури українців в умовах чужоземного поневолення та нерівноправності жінок.

Ключові слова: дошкільне виховання, повага до національних традицій, національні цінності, дитячі садки, жіночі товариства, доброчинність.

В статье рассмотрена роль дошкольного воспитания как одного из главных направлений женских обществ Буковины конца XIX – начала XX в. Доказано, что это был важный фактор общественной жизни, влиял на формирование и поддержание национального сознания и духовной культуры украинского народа в условиях чужеземного порабощения и неравенства женщин.

Ключевые слова: дошкольное воспитание, уважение к национальным традициям, национальные ценности, детские сады, женские организации, благотворительность

The article examines the role of preschool education as one of the main areas of women's associations Bukovina late nineteenth – early twentieth century. Proved that it was an important factor of social life that influenced the formation and maintenance of national consciousness and spiritual culture of the Ukrainian under the foreign oppression and inequality of women.

Key words: pre-school education, respect for national traditions, national values, kindergartens, women's societies, charity.

Постановка проблеми. В умовах процесу формування інформаційного суспільства і глобалізації, що розгортається, освіта і виховання набувають статусу базисного елемента суспільства. Відтак освіта і виховання цілком виправдано стають об'єктом дослідницьких зусиль та інтересу і як процес формування світу загалом і світу людини зокрема, а також як соціальний інститут, успішним функціонуванням якого визначатиметься стратегічний статус окремої країни або співтовариства країн.

Соціальні інститути, які найбільш активно беруть участь у процесі виховання – це передусім сім'я як соціальна група, потім школа, держава, церква. Роль і місце останніх може варіюватися залежно від історичних факторів. Між сім'єю та школою є ще дитячі установи, роль яких у суспільстві надзвичайно важлива у вихованні підростаючого покоління.

На проблему виховання і його роль у формуванні людини звертало увагу багато мислителів різних поколінь та поглядів від епохи Стародавньої Греції до сучасності. Як зазначав у

своїх «Листах про виховання» М. В. Шелгунов, «питання про виховання – така ж вічно стара і вічно нова історія, як сонце і любов» [15, с. 24].

Аналіз досліджень та публікацій. Цікаві та непересічні філософські ідеї стосовно виховання розкриваються у творах Платона, Аристотеля, Конфуція, Т. Гоббса, Дж. Локка, Д. Толанда Р. Декарта, М. Монтеня, Д. Дідро, Ж. Ж. Руссо, К. А. Гельвеція, І. Канта, Г. Гегеля, Я. Коменського, Г. С. Сковороди та ін. У філософській думці ХІХ ст. проблеми виховання і освіти, пошук нового морального ідеалу, альтернативні варіанти перебудови суспільства були в центрі уваги таких відомих мислителів, як Т. Н. Грановський, О. І. Герцен, М. Г. Чернишевський, Л. М. Толстой, Ф. М. Достоевський, П. Ф. Каптерев та ін. Історично перший досвід систематичної педагогічної антропології відноситься до середини ХІХ ст. і пов'язаний він з діяльністю педагогів М. І. Пирогова, К. Д. Ушинського, Г. І. Водовозова та ін. Значний внесок у розвиток філософського розуміння проблеми виховання був зроблений у ХХ ст. Не можна не згадати теорію виховання, що розроб-

лялася у працях педагогів-новаторів А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, Ш. О. Амонашвілі та ін.

Виклад основного матеріалу. Свої перші чуттєві враження від навколишнього світу індивід одержує в сімейному оточенні, тому саме стосунки в сім'ї, культурний, духовний, моральний, естетичний рівень її членів, їх захоплення та інтереси, погляди на життя, на людей і природу стають головними чинниками формування світогляду, ціннісних морально-етичних орієнтирів, багатьох переконань маленької людини. Саме тут закладаються основи національного виховання, тому надзвичайно важливо розвивати традиції сімейного, в першу чергу, морального і естетичного виховання, а разом з тим і традиції українського народу.

Німецький філософ, психолог, педагог Іоан Фрідріх Герbart уважав батька і матір за найкращих природних вчителів й вихователів своїх дітей, але тодішні суспільні умови вимушували шукати їм роботу, щоб нагодувати дітей. «Усі ці умови дуже шкідливо відбиваються на дітях, вони зростають самотні, ростуть як бур'ян, без догляду й ладу, або простісінько виростають на вулиці, вбираючи у свої чулі серця увесь бруд і простацтво такого оточення» [11, с. 36].

Німецький філософ, І. Кант ставився з великою пошаною до праці вихователя і вважав її найбільшим і найскладнішим завданням людськості, оскільки: у вихованні закладена велика таємничая мета усіх людей – до саморозвитку, самоудосконалення [6].

Герберт Спенсер, англійський учений психолог, зауважував, що виховання є найморальніша, найблагородніша справа громадянства.

Простежимо це на прикладі жіночих товариств, що діяли на Буковині з кінця XIX і до 30-х рр. XX ст. Не випадково у діяльності перших жіночих товариств одним з пріоритетних напрямів виділяють опікунсько-просвітницьку та культурно-виховну роботу. Дослідники жіночого руху розглядали організацію і розвиток мережі дошкільного виховання як один із шляхів емансипації жінки. Українська жінка, на думку Константини Малицької, першою зрозуміла роль таких закладів у вирішенні загальнонаціональних проблем. «Нема сили, яка могла би заборонити матері віціплювати дитині національну свідомість, любов до рідного краю і народу, викорінювати фальшиві відомості, доповнювати неvistачаючи, оточувати дитину рідною атмосферою, зв'язати її почуттям живої нерозривної єдності з цілою нацією, з її долею і недолею ...» [4, с. 217–218].

Як відомо, активна діячка жіночого руху Софія Русова ввійшла в історію педагогіки найперше як визначний теоретик дошкільного виховання дитини. Глибоко вивчивши і критично осмисливши відомі на той час систему дошкільного виховання німецького педагога, теоретика дошкільного виховання Фрідріха Фребеля (1782–1852), в основі якої була покладена ідея про те, що можливості

людини розвиваються в процесі її діяльності, а тому педагогічний процес повинен бути заснований на «дії, праці і мисленні», що для виховання в дошкільному віці особливе значення мають такі види діяльності, як гра, навчання і праця; систему італійського педагога й лікаря Марії Монтессорі (1870–1952), основою якої слугувала теорія вільного виховання, а також методика навчання, заснована на сенсорному вихованні (розвиток органів відчуттів за допомогою навколишнього середовища і дидактичних занять); систему виховання бельгійського лікаря, психолога й педагога, представника «нового виховання» Овідія Декролі (1871–1932), творця «школи для життя, школи за допомогою життя», в якій навчання й виховання здійснювалося на принципі «свободи дитини», С. Русова запропонувала власну систему дошкільного виховання, поклавши в її основу ідею виховання дошкільнят на національному ґрунті.

Основи національного виховання мають закладатися в дошкільний і шкільний вік дитини, тому необхідно «будувати собі рідну вільну національну школу», бо «тільки рідна школа може виховати громадянську свідомість, почуття своєї людської гідності», «свідомо розвивати кожен дитину, як бажаного майбутнього громадянина своєї країни, свого народу» [13, с. 72].

Софія Русова, видатний педагог і громадський діяч, яка присвятила своє життя творенню національної системи виховання і освіти, зазначала: «Сучасне дошкільне виховання є міст, що перекидається між школою й родиною, а також між селом та дитячим садком. Усе виховання будується на пошані до особи дитини; до неї вихователь підходить не з чимось підготовленим зарані, чужим, штучним та ще й обов'язковим. Ні, дитині дають вільно себе виявляти, так учителі придивляються до усього, що діти принесли з собою з дому, силкуючись розвинути як найкраще все добре й не давати зміцнитися поганому. Навкруги в дитячому садку мусить бути усе рідне, що нагадує їй знайомі хатні обставини з найкращого боку; мусить лунати її рідне слово, рідна музика й поезія. Дитина почуває себе вільно; зацікавлена усім, що їй так легко зрозуміле навколо, й працюючи коло різноманітних речей, вона поволі розвиває усі свої сили фізичні й духовні, підготовляє свій розум до більш складної науки в школі, навчаючися якомога краще самій набиратися знання власними спостереженнями, увагою й добре направленою думкою» [11, с. 39].

Одним із найважливіших завдань сучасної дошкільної освіти, що визначено в Законі України, є завдання виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей Українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля.

Про це у свій час писала визначна діячка жіночого руху, педагог Софія Русова. Зокрема,

вона наголошувала на важливості дошкільного виховання в національному дусі.

Найдорожчий скарб у кожного народу – його діти, його молодь, й що свідоміше робиться громадянство, то з більшою увагою ставиться воно до виховання дітей, до забезпечення їм найкращих умов життя.

Питання освіти й навчання дітей весь час перебували в полі зору жіночих організацій, що виникли на Буковині в кінці XIX – початку XX ст., а саме «Мироносиці» (1886–1940 рр.), «Кружок українських дівчат» (1902–1905 рр.), «Общество руських женщин» (1894–1910 рр.), «Жіноча Громада» (1906–1940 рр.), «Товариство православних русинок» (1908–1922 рр.). Тому в програмах цих жіночих організацій у центрі уваги стояли питання дошкільного виховання в національному дусі.

Жіночий рух Буковини як соціальне явище сформувався у конкретно-історичних умовах, які й визначили основні напрями їх діяльності, ідеологічні течії, характерні риси, функції жіночих організацій, періоди розвитку самого руху.

У процесі формування та розвитку на Буковині в кінці XIX – 30-ті рр. XX ст. українського жіночого руху були чітко окреслені певні життєві орієнтири жінок: орієнтація на відстоювання національних інтересів в умовах чужоземного поневолення (австро-угорського та румунського); орієнтація на освіту як основу духовного розкріпачення жінки; орієнтація на благодійно-доброчинну діяльність (допомога сиротам, убогим, хворим, пораненим, біженцям тощо) в умовах чужоземного поневолення чи воєнного лихоліття; орієнтація на соціально-релігійне відстоювання українців, на підтримування греко-католицької церкви та протистояння румунізації православ'я на Буковині; орієнтація на активізацію власних сил, щоб діяти незалежно у відстоюванні своєї людської гідності і соціально-правових інтересів (право на працю, на освіту тощо); орієнтація на співпрацю з іншими українськими товариствами, що діяли в цей період на Буковині, з жіночими організаціями Галичини й України загалом, із загальноєвропейськими та світовими жіночими організаціями.

Жіночі організації, що діяли в кінці XIX – початку XX ст. на теренах Західної України, виробили дуже ефективний підхід до жіночого питання. Це був фемінізм не ідеології, а фемінізм дії [4, с.15].

У 90-х рр. робота товариства «Мироносиці» поживляється. Послуга греко-католицькій церкві була лише частиною організованої праці «мироносиць», головну ж увагу товариство присвячувало все-таки допомозі бідним сім'ям та дітям в отриманні освіти, в організації дитячих установ («захоронок») тощо. Дещо дивне нині на слух слово «захоронка» насправді мало глибокий зміст, бо означало місце, куди матері, які працювали на виробництві, – могли б привести і залишити на певний час своїх малюків під

надійною охороною (звідси і назва), наглядом, турботою чуйних активісток товариства. У 1896-1897 рр. товариство «Мироносиці» «приступило до влаштування першого дитячого садка («захорони») у Чернівцях. У ньому перебувало на той час близько 40 дітей. Садок розташовувався по вул. Петровича (тепер вул. Ломоносова), недалеко від греко-католицької церкви. Керувала ним світська вчителька. Гроші на оплату вчительки та харчування дітей добували самооподаткуванням свідомих громадян, які складали щомісяця свою пайку [2, с. 831].

Новозасноване «Товариство православних русинок» планувало уже з початком 1908/09 навчального року відкрити «захоронку» для дітей бідних православних робітників, для дітей, які залишаються без нагляду і опіки родичів, і просило моральної та матеріальної підтримки громадян для здійснення цього плану [1]. Проте до наступного засідання (17 жовтня 1908 р.), на якому як основне стояло питання про відкриття «захорони», не знайшлося жодних жертводавців для цієї важливої справи. Не отримало належної підтримки та допомоги товариство і від крайової влади, і тому було вирішено перенести відкриття «захоронки» на 1 листопада наступного року [1]. Проте незабаром кошти знайшлися, і вже 1 листопада 1908 р. газета «Буковина» помістила повідомлення, що «Товариство православних русинок» відкриває «захоронку» в Чернівцях в будинку на вул. Франца, 31 і до неї приймаються діти віком від 3 до 6 років [1]. У «захоронці» нараховувалось 42 дітей [9, с. 169]. Це був перший помітний успіх товариства, яке продовжувало наполегливо працювати й далі в цьому напрямі. У газеті «Народний голос» за 17 лютого 1910 р. було вміщено статтю «Дитячі захорони», в якій наголошувалося на потребі відвідувати православним дітям дитячі заклади, щоб здобувати перші паростки національної свідомості «не на вулицях між камінням», а саме в «захоронці» [7].

У липні 1910 р. в Чернівцях по вул. Білій, 49 було відкрито «захоронку» завдяки старанням товариства «Мироносиці».

У грудні 1910 р. управа товариства «Кружок Жіночої громади» в Чернівцях скликала віче, щоб розглянути питання про домашнє виховання малолітніх дітей, а головне – заохотити відсилати дітей до українських дитсадків, які товариство заснувало на той час. На віче прибуло все греко-католицьке священство на чолі з о. каноніком Костецьким. Виступила на віче Євгенія Кордубова (член управи товариства), яка наголосила на важливості заснування «захоронок», відзначивши, що «Жіноча громада» працює якраз у цьому руслі [7].

У лютому 1911 р. товариство «Кружок Жіночої громади» повідомляло Крайову шкільну раду про передачу «захорони» по вул. Радецького, 6 у Чернівцях від товариства «Мироносиці» для «Кружка Жіночої громади» [14]. Якою була мета цієї передачі, невідомо. Але відомо, що через три місяці, у травні 1911 р., «Кружок Жіночої

громади» в «Народнім Домі» в Чернівцях уже записував дітей в «захоронку», що знаходилась на вул. Радецького, 6 [7].

У березні 1912 р. товариство «Кружок Жіночої громади» винайняло приміщення під № 186 на передмісті Монастирська і з червня відкрило нову «захоронку» для дітей. «Пора гуртуватися в своїй рідній хаті», – писала з цього приводу газета «Нова Буковина» [8]. (Л. Бурачинська подає дещо іншу дату заснування цього садка, а саме 1910 р.) [2, с. 837]. На утримання цієї «захорони» товариство «Українська школа» виділяло щомісяця 100 крон [3, с. 76].

«Товариство православних русинок» та «Кружок Жіночої громади» висловили подяку за пожертви, які були витрачені на утримання «захоронки». (Головою «Товариства православних русинок» тоді була Євфрозина Галіп) [8; 7].

Особливу турботу проявляли жіночі товариства про національно-патріотичне виховання молодого покоління українців, причому з малолітнього, потім підліткового та юнацького віку. Керівництво товариств не раз зверталося з цього приводу до української громадськості, в різний спосіб прагнуло донести цю провідну думку, насамперед, до уваги батьків.

У газеті «Каменярі» за 30 березня 1922 р. у статті-відповіді «Наше жіноцтво, наші мушени та наші діти» на публікацію автора Задуми говорилося: «Ідейність як жіноцтва, так і мушени залежить від виховання», тому автор статті закликав взятися до праці спільно і жінок, і чоловіків та виховувати ідейні покоління – національно свідомих дітей для досягнення поставленої мети. Потрібно, писав автор, розмовляти рідною (українською) мовою, а не чужою. Українці повинні одружуватись тільки з українками [5]. Ці радикальні погляди автора публікації викликали жваве обговорення на сторінках газети.

У 1926 р. «Жіноча громада» розпочинає активний збір коштів у фонд будівництва сирітського будинку, «щоб дати притулок, прогодівок і навчання українським сиротам» [10]. Підкреслюючи, як багато в умовах румунської окупації робить жіноцтво для українського населення краю, автор статті «Жінка, її значіння в цивілізації людства», вміщеній у місцевій українській газеті «Рідний край», писав, що «в найтяжчих часах людського розвитку – жінка-мати була перша, яка з материнської любови пустила колесо цивілізації в рух» [10].

У 1927 р. «Жіноча громада» продовжувала збір коштів на сирітський притулок [10]. Жінкам допомагали влаштовувати цю справу й деякі інші

українські товариства, зокрема товариство «Міщанський хор», «яке причинилося до обдарування дітей річима й солодощами» на Св. Миколая, – писала газета «Рідний край» [10].

2 лютого 1929 р. жінки Буковини зібралися на свій перший з'їзд. З'їзд, почесним головою якого була обрана Ольга Кобилянська, скликало в Чернівцях товариство «Жіноча громада», засноване ще 1906 року. Серед найважливіших завдань, дотичних до справ освіти й виховання, делегати визначили створення Жіночого національного фонду. Його проект запропонувала вчителька і громадська діячка Михайлина Левицька. Фонд мав стати матеріальною базою для відкриття українських приватних дитячих садків, «сиротинця», жіночої майстерні, «бурси» (інтернату) для дівчат, влаштування курсів читання й письма для дітей, які в умовах румунізації буковинського державного шкільництва не мали змоги вивчати рідну мову. 13 вересня 1931 р. «Жіноча громада» організувала наступний з'їзд, присвячений 25-річчю заснування товариства. За висновком дослідниці історії жіночого руху Л. Бурачинської, він «виявив конечну потребу організаційної... й освітньої праці на селі ...» [2, с. 343]. Її зміст розкривали доповіді голови товариства, однієї з «визначніших буковинських робітниць» Ольги Гузар («Про потребу громадської праці жіноцтва») та співредактора журналу «Самостійна думка», з 1931 р. – редактора «Самостійної думки української матері» Сидонії Гнідий-Никорович («Про поширення національної ідеї») [2, с. 829–848].

Висновки. Отже, жіночі організації на Буковині, як про це дізнаємося із статутів товариств, визначали два пріоритетних напрямки феміністичного руху: соціально-релігійний та громадсько-суспільний. Соціально-релігійний напрям діяльності мав в основному благодійно-доброчинний характер, а громадсько-суспільний напрям охоплював опікунсько-просвітницьку та культурно-просвітницьку діяльність жіночих товариств. Опікунсько-просвітницька робота українських жіночих організацій полягала передусім у заснуванні та утриманні дитячих установ («захоронки»).

Діяльність українських жіночих товариств можна згрупувати і за основними функціями: організаційною, інтеграційною, просвітницькою, добродійницькою, релігійно-філантропійною та виховною. Ці функції сприяли формуванню жіночого руху на Буковині як важливого чинника суспільного життя, що впливав на формування та підтримування національної свідомості й духовної культури українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буковина (Чернівці) // Рубрика новини – 1908. – 1 (14) серпня, 31 вересня (14 жовтня), 19 жовтня (1 листопада).
2. Буковина, її минуле і сучасне ; за ред. Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського. – Париж – Філадельфія – Детройт : Зелена Буковина, 1956. – С. 829–848.
3. Гарас М. Ілюстрована історія товариства «Українська школа» в Чернауці 1887-1937 / М. Гарас. – Чернівці, 1937. – 148 с.

4. Збірник документів і матеріалів про життя, суспільно-політичну діяльність і публіцистичну творчість Мілени Рудницької ; упорядкування : Мирослава Дядюк. Львів, 1998. – 884 с.
5. Каменярі (Чернівці) // Рубрика новини. – 1922. – 30 березня.
6. Кант И. О педагогике. 1803 / И. Кант Трактаты и письма. – М., 1980.
7. Народний голос (Чернівці) // Рубрика новини. – 1910-1912. – 1910. – 1 грудня, 17 лютого; – 1911. – 26 травня; – 1912. – 18 жовтня.
8. Нова Буковина (Чернівці) // Рубрика новини. – 1912. – 31 березня, 24 травня.
9. Православний календар для українського народу (Чернівці). – 1912, 1915.
10. Рідний край (Чернівці) // Рубрика новини. – 1926-1927. – 1926. – 25 липня, 28 листопада, 8 серпня. – 1927. – 1 лютого, 15 лютого, 1 березня, 20 березня; 12 червня; 22 вересня; 20 листопада, – 13 березня
11. Русова С. Вибрані твори / С. Русова. – К. : Освіта, 1996. – 304 с.
12. Русова С. Дитячий сад на національній ґрунті // Світло. – 1910. – Кн. 3. – С. 44–45.
13. Русова С. Нові методи дошкільного виховання / С. Русова. – Прага : Сіач, 1927. – 112с.
14. Супровідний лист Чернівецької міської ради зі статутом просвітницького українського жіночого товариства Буковини «Жіноча громада». 1911. – Ф. 211, оп. 1, спр. 11790, арк.1.
15. Шелгунов Н. В. Избранные педагогические сочинения / Н. В. Шелгунов. – М., 1983.

Рецензенти: Гавеля В. Л., д.філос.н., професор;
Фесенко А. М., к.і.н., доцент.

© Гнатчук О. С., 2011

Дата надходження статті до редакції 16.10.2011 р.